

НОВИ ПОДХОДИ И ИНОВАЦИИ
NEW APPROACHES AND INNOVATIONS

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА НА ПРЕПОДАВАНЕТО ПО АРТ КНИГА
В БЪЛГАРИЯ. ИЗОБРАЗИТЕЛНИТЕ, ПРОСТРАНСТВЕНИ
И КОНСТРУКТИВНИ ПОДХОДИ В ТВОРЧЕСТВОТО
НА РЕГИНА ДАЛКАЛЪЧЕВА КАТО ПРИНОС
КЪМ РАЗБИРАНЕТО НА ПРОБЛЕМА „АРТ КНИГА“

Капка Кънева

Национална художествена академия

<https://doi.org/10.70300/ЗНТРОturjuB9Gyb>

Резюме: Публикацията проследява етапите на обособяване на учебната дисциплина „Арт книга“ като ключова за методиката на преподаване в специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“ на НХА. Направен е паралел между личните творчески прояви на художничката Регина Далкалъчева и еволюцията на разбиране на проблема „арт книга“ на академично ниво – колкото като художествено направление в сферата на независимото книгоиздаване, толкова и като философия, в качеството на социален и културен феномен. Посредством сравнителен и морфологичен анализ на знакови творби на Далкалъчева е илюстриран процесът на конституиране на жанра на арт книгата като специфична и в най-голяма степен творческа художническа проява, както за самата нея, така и за съвременното българско книжно изкуство.

Ключови думи: арт книга; книга на художника; книга обект; независимо арт издание; илюстрация; дигитална графика; методика на преподаването

Настоящата разработка обръща поглед към една, общо взето, трудно подлежаща на дефиниране област от книжното изкуство. Терминът „арт книга“ приобщава смисловите граници на понятия като „книга на художника“, „книга обект“, „авторско издание“, „експериментална книга в лимитиран (авторски) тираж“, „книга уникат“, „книга асамбляж“, „книга арт инсталация“, „независимо арт издание“, „независима издателска дейност“ и др. Според англоезични законодатели на жанра книгата на художника не е художествено оформена книга, нито книга, представлява произведения на изкуството, а самата тя е произведение на визуалното изкуство, което е специално създадено в книжна форма (Lippard 1977). В теоретичната база

на катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ на Националната художествена академия арт книгата е определена като автономно произведение на изкуството, концепирано и реализирано в специфичната пространствено-темпорална драматургична форма на книжен кодекс, в алтернативни негови вариации или в изцяло нови, иновативни като пространство и материали (книжни) структури (Dalkalacheva 2019).

Вероятно най-ранни примери за арт книги на българската художествена сцена са някои от т.нар. „библиофилски издания“ от втората половина на XX век.¹ Теоретизирането в полето на арт книгата на академично ниво у нас обаче датира едва от 90-те години на миналото столетие. Все пак, като изключим изкуствоведския коментар, съпътстващ каталожни издания или представящ отделни изяви на самостоятелни артисти² или творчески групи³, трудно може да се говори за професионално словесно дефиниране на полето на тази специфична и в най-голяма степен авторска художническа проява в областта на книгата в този период.⁴

Донякъде бихме могли да твърдим, че такъв процес стартира вследствие на акредитацията на НХА от 1997 г. и особено след 2000 г., с въвеждането на дисциплината „Авторска детска книга – нестандартно книжно тяло“⁵ като част от учебната програма в тогавашната специалност „Книга и печатна графика“⁶ в НХА, а впоследствие и като ключова (дипломна) задача за бакалавърския курс на обучение.⁷ Не разполагаме обаче с писмени свидетелства за осъзната катедрена политика, а още по-малко за практическа методика или стратегия в обучението по арт книга по-рано от 2019 г. През тази година дисциплината „Арт книга“ официално става част от учебния план в магистърска програма „Илюстрация“, където водещ преподавател и методолог е доц. д-р Регина Далкалъчева.

Регина Далкалъчева е родена през 1964 г. в София. Завършва Националната художествена гимназия за изящни изкуства „Илия Петров“ (1983) и Националната художествена академия „Николай Павлович“, специалност „Илюстрация и художествено оформление на книгата“ (1990). Специализира „Реклама и визуална комуникация“ в Академията за приложни изкуства във Виена (1997–1998). Редовен асистент в НХА (1992), доцент (2003) в катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“, където преподава дисциплините „Илюстрация“, „Арт книга“ и „Композиция – книга“. Доктор по изкуствознание и изобразителни изкуства (2018). Заместник-декан на Факултета за изящни изкуства на НХА в периода 2020–2024 г., а понастоящем – негов декан.

Непосредствено след дипломирането си Далкалъчева се изявява в сферата на илюстрацията. Произведенията ѝ за детската и младежката публика се отличават с характер и зрялост, непривични за младата ѝ възраст. Сред реализациите ѝ се открояват колекциите илюстрации към изданията „Приказка за палавото скакалче“ и „Непослуш 13“ от Кина Къдрева, които не остават незабелязани от критиката, при това не само у

нас.⁸ Виртуозен рисувач, ерудиран и проникновен читател, Далкалъчева съчетава актуални подходи, характерни за западната изобразителна традиция, с похвати и изразни средства, присъщи на българската илюстраторска школа. Тя уверено демонстрира завидно умение да изобразява, колкото линейно рисуночно, толкова и създавайки илюзията за обективни пластика и обем, с помощта на полутона, но любопитният подход към стилизацията на персонажите и условното третиране на средата ги отдалечава от това да бъдат реалистични и недвусмислено предани на натурата.⁹

Структурата в композициите е богата и многопластова – своеобразна амалгама от изящни, ювелирно виртуозни и същевременно монументални с недвусмислената си пластичност и чувствена растерна структура детайли създават усещане за пространство, експонирани върху цветен фон или хвърлят своите полупрозрачни сенки върху бялата повърхност на разтворите.¹⁰ Това отношение към изобразителната равнина Далкалъчева пренася в дизайна на книжното тяло и цялостната му композиционна структура. Пищността в подхода ѝ достига своя предел в „Непослуш 13“ (фиг. 1), където прилага алтернативен по отношение на типографията подход, по нейни думи „на границата на експлозията“.¹¹

Въпреки този несъмнено успешен творчески старт, Далкалъчева не разпознава за себе си пътя на отдадения на книгоиздаването за деца илюстратор, включително по отношение на преподаването. Фактът, че от страна на колегията творбите ѝ биват усетени като свеж полъх, особено на фона на характерната за годините на прехода у нас графична естетика, не обезсилва назряващия вътрешен конфликт, провокиран най-вече от нежеланието на художничката да бъде в каквото и да било смисъл „приложима“, да адаптира продукцията си към която и да било пазарна среда. Далкалъчева все по-ясно усеща потребност от пълно творческо освобождаване, което отъждествява с бягство от утилитарното в книжното изкуство, с дистанциране от функционалността.

„Съществува сравнително широко разпространено разбиране, че книгата, поради функционалната си „обремененост“ остава отдалечена и встрани от водещите процеси и тенденции, протичали и протичащи в областта на съвременното изкуство. Приема се, че художникът на книгата е ограничен от „предварителни очаквания“ и поради това е принуден да „рециклира художествено поведение“, при това с много малки отклонения.

Именно съвременната арт книга, през философията и динамиката на идейния и пластическия си експеримент, опровергава подобно твърдение. Съвременните арт издания, в изключителното си многообразие на форми и художествени търсения, представляват средоточие на мащабни, глобални идеи и значими послания, осъществени с освободен артистизъм, без каквато и да било декларативност“ (Dalkalacheva 2014).

Убеждението, че книжното тяло само по себе си представлява концептуално пространство за преживяване и осмисляне; любопитството към

алтернативните техники на четене, възможните нетрадиционни форми на общуване между артиста и читателя, на територията на печатното издание, посредством иновативни визуално-словесни наративни структури; идеята за скулптурния, пластичен подход, обусловен от изначалната вещественост на книжното тяло, постепенно¹², но категорично завладяват Далкалъчева и в крайна сметка я мотивират изцяло да отдаде творчеството си на предизвикателствата и възможностите на арт книгата.¹³

Изследванията на актуални тенденции в сферата на съвременната реклама и визуална комуникация, които прави, докато специализира, и най-вече осъзнаването, че новите изразни средства сами по себе си предполагат, пораждат нова, алтернативна визуалност¹⁴, на свой ред я убеждават в потенциала на дигитално генерираното изображение и я насърчават да експериментира в полето на дигиталната графика.

Още през 2014 г. Далкалъчева прави опит да дефинира проблема „арт книга“ в публичното пространство в серия интервюта¹⁵ и най-вече посредством личните си артистични прояви. Нейните творчески търсения в сферата на арт книгата обаче датират отпреди това. Еволюцията на разбирането на потенциала на арт книжното пространство да съвмести в най-пълна степен порива на художника на книги за абсолютна свобода и творческа автономност – целеви фокус на личния творчески, но и на преподавателския метод на Далкалъчева – се разкрива и изяснява вероятно и за самата нея в процеса на работа по две мащабни авторски разработки – концептуалната серия фотографии и арт книга „Берлинската стена / Berliner Mauer“ (1990–2015) и пакета от три арт книги уникати „Чуждият: (1) Вие / (2) Ние / (3) Те“ (2012–2013).¹⁶

Далкалъчева подхваща работа по документално-художествената арт книга „Берлинската стена / Berliner Mauer“ (фиг. 2) под въздействието на разтърсващите промени от 1989 г. 25-годишната тогава художничка има уникалната възможност да заснеме серия макрокадри на текстури, зацапвания, заливания с боя и останки от заличени графити върху Берлинската стена, от страната на Източен Берлин, непосредствено преди разрушаването ѝ. Впоследствие манипулира и прекомпозира детайлите и създава привидно емоционално неутрална галерия от красиви, сведени до визуална абстракция визии. Своеобразно семантично „обръщане“ предизвиква добавянето към визиите на конкретни сведения за участието на най-малко 140 души, намерили смъртта си в опит да преодолеят Стената в периода на съществуването ѝ от 13 август 1961 г. до 9 ноември 1989 г.¹⁷ Парчетата цветна PVC плака (структурен аналог на опитите да бъдат укрити престъпленията) допълнително подпомагат разпада на изображенията, докато малките ръчно перфорирани кръгли отвори в тях дават възможност за една по-обективна и исторически вярна гледна точка.

Ако в този проект Далкалъчева вълнува през общозначимото, камерно интимен, но може би дори в по-голяма степен докосващ е

съвършено личният „Чуждият: (1) Вие / (2) Ние / (3) Те“ (фиг. 3). По страниците на трите арт книги, съхранявани в общ футляр, авторката наслагва текстури, ръкопис, светлинни петна и пробиви от ръчни шанци с фотографии на най-близките си или с кадри от фотоархив, създаден по време на пътувания и съхранил образи на абсолютно непознати. За зрителя е неизбежно „жегването“ от мисълта до каква степен невъзможни за универсализиране са понятия като „обичан“ и „напълно чужд“, за трагичната неспособност истински да съпреживееш, за в пълна степен „своето“, което е заключено за всекиго в една-едничка личност – самия него. В пространствен аспект с тази разработка художничката задълбочава експериментите си в полето на деконструкцията на книжното тяло – впоследствие ключов подход, включително в преподаването ѝ.

Темата за пола, телесното, сексуалността и най-вече обективизацията в отношението към женското тяло завладява Далкалъчева в периода 2012–2023 г. Литературна основа на проекта дава блазонът като хералдически жанр, върху който почиват поетични творби като сонетите на Петрарка, посветени на любимата му (Лаура). В тях тя е представена посредством отделни части и никога като цялостен образ (Dalkalacheva 2023). Художничката развива творбата си по аналогия с актуалната и днес иконична еротична представа за жената като пластмасов манекен, кукла (Барби) и в последна сметка – играчка. Резултат са сериите графики и арт книги с неконвенционална книжна форма „Светият Убрус“ и *Blazon ANTI-Blazon* (фиг. 4), носители на международни отличия и представени първоначално в Западна Европа, а след това и у нас.¹⁸ Илюстрациите са дигитални графики, за чиято основа Далкалъчева използва авторски фотографии. В тази серия проекти силно интригуващо и иновативно за творчеството на Далкалъчева е приложението на характерната авторска калиграфия (ръкопис), която присъства и в предишни нейни разработки, но тук прониква изображението много по-активно, деконструира го, подобно на магентена дантела, и на места изцяло го завладява и подчинява.¹⁹

Емблематичен за работата на Далкалъчева е проектът „Крупто-Graphics – ТриЪгълни / ТриЛистови / ТриСТИшия PS“ (2020–2023) (фиг. 5a и 5b) – серии дигитални графики и арт книги с иновативна пространствена триъгълна форма на страниците (квадратни, прегънати по диагонал разтвори, подкрепени и доразвити от вложки полупрозрачен паус в структури тип отворено лепорело), която сама по себе си представлява авторски принос към арт книжното изкуство. Специфичната авторска структура на лепорелото води до практически неизброими възможности за трансформиране на пространствения силует в процеса на разгръщане. В тъканта на изображенията художничката интегрира (буквално вгражда) типографски знаци, които напълно отделя от традиционната им функция на знаци за четене. Нещо повече – деконструира и хомогенизира до такава степен типографските и рисунъчни елементи с помощта на графичния

софтуер, че създава поредици неразделими изобразителни структури. Нетрадиционен е и подходът ѝ към предназначения за четене авторски хайку текст. Той е равен централно и разположен по диагонала на разтворите, и подобно на текстовете на сюрреалистите, въздейства повече като визуален звук и графичен растер (образ), отколкото като текст.

Специално внимание заслужава серията моливни рисунки и акваграфики и най-вече арт книгите по „Призоваване на океана“ от Лотреамон (2015–2024) (фиг. 6), в които сякаш Далкалъчева достига абсолютно ниво на концептуална зрялост и недвусмислена тъждественост между въздействието на творбата ѝ и цялостното внушение на авторския текст. В пълна степен уместен е пластично-скулптурният подход към експонирането на книжните тела в галериен контекст, при което те буквално се трансформират във водна стихия. Изявата на Далкалъчева поражда усещания, създава пространство на алтернативен прочит, своеобразно естетическо и емоционално преживяване, крайно различно от буквалното илюстриране на текста. Алтернативният прозрачен PVC материал, от който са реализирани кориците на арт книгите, допълнително усилва аналогията с водна повърхност и ги превръща в своеобразни контейнери, в които сякаш е уловена част от океана (Nikolova 2024).

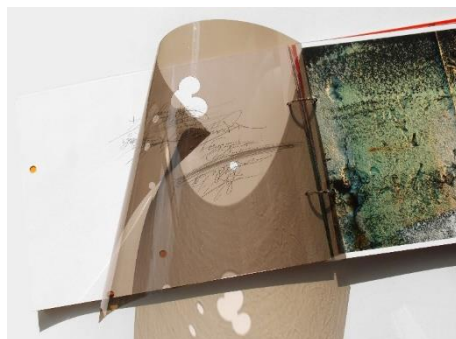
След въвеждането на арт книгата като учебна дисциплина в специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“ на НХА и като резултат от методиката на преподаване на Регина Далкалъчева, осъзнатите действия на студентите по задачите вече очаквано водят до серии зрели като подход, респектиращи като професионализъм и вдъхновяващи като творчески резултат произведения. Следват общи изложби на арт книги, в които Далкалъчева се изявява колкото като творец, толкова и като селекционер и куратор.²⁰ Последователи практики, някои от които също преподаватели²¹, бивши студенти в магистърска програма „Илюстрация“²² и творчески съмишленици добавят своя принос и към теорията на специфичната арт книжна проблематика.

Немалко от проектите намират финансиране и биват реализирани по-често в бутикови, но понякога и в по-масови тиражи. Творбите на артистите от независимата творческа платформа ТиРе²³, както и тези на Бояна Павлова²⁴, Весела Кучева-Петрова, Дора Иванова и дипломираните илюстратори Десислава Найденова, Михаела Ангелова, Михаела Караджова, Георги Василев, Маринела Галева, Александра Младенова, София Попйорданова, Виктория Николова, Ирина Джонкова, Теодора-Яна Якова, Неда Ангелова, Елизавета Белова, Георги Бараков и др. представляват със самото си съществуване феномен, който просто не може да остане без обществен отклик.²⁵ Артистите прилагат методиката и възплъщават естетически принципи, залегнали в педагогиката на техния доайен – разчитат на една в определяща степен авторска интерпретация на текста и експериментират с възможностите на деконструкцията, активната трансформация на илюстра-

цията, а и на самото книжно тяло, на алтернативните творчески решения по отношение на цялостната му пластична структура.²⁶

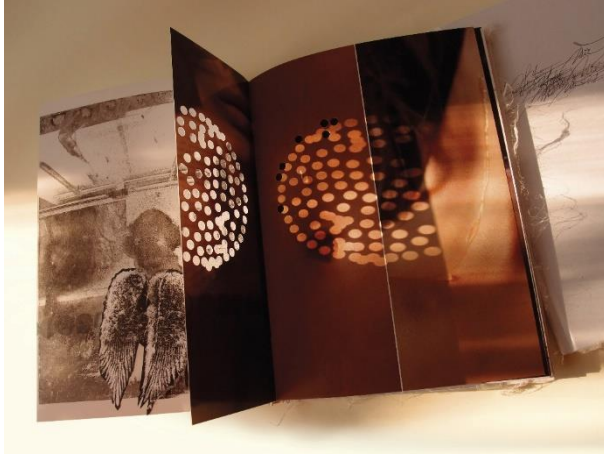

Фиг. 1. Регина Далкалъчева, илюстрация към „Непослуш 13“ от Кина Къдрева, смесена техника, издателство „Вис Виталис“, 2000.

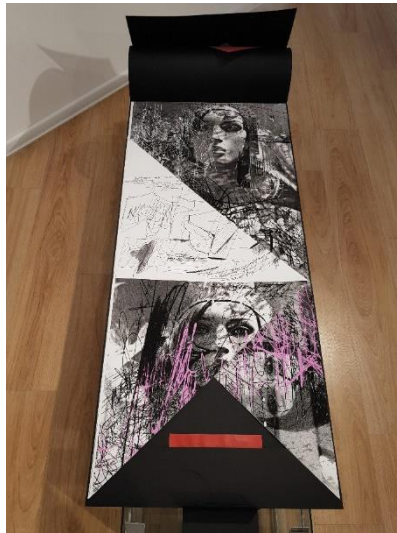

Фиг. 2. Регина Далкалъчева, разтвор от арт книгата „Берлинската стена / Berliner Mauer“, 1990–2015. CGD, Digital print; формат 21 x 29,7 см; пигментни мастила, специализирана хартия за артистичен печат „Munken Pure Rough“ 180 g/m², цветни PVC плаки с перфорации; ръчно книговезване, скрепване на книжното тяло с метални рингове.

Ставаме свидетели и на доскоро немислимото – кръгът професионалисти, разпознали себе си в арт книгата, се разширява дотолкова, че високата естетика и абсолютните стойности на авторство посредством книжното тяло, започват да се ценят от художниците, но и от съвременните млади читатели и почитатели на книжното изкуство. Потребността от арт книгите става осъзната и някак естествено започва да намира отражение и в света на многотиражната книга. Едва ли бихме могли да си представим нещо по-обнадеждаващо за естетиката на съвременното българско книгоиздаване.

Фиг. 3. Регина Далкалъчева, арт книга уникат „Vue“, 2012–2013 г.
Формат 19,5 x 26,5 см; CGD, ръчен Toner transfer на пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен графичен печат Canson Infinity (270 g/m², 100% памук). Авторска фотография, авторска калиграфия, ръчно щанцоване, деформиране и надписване на трансферирания образ. Ръчно книговеждане на книжното тяло.

Фиг. 4. Регина Далкалъчева, арт книга уникат от серията Blazon ANTI-Blazon, 2012–2022. Неконвенционална пространствена форма, разгънат формат 110 x 220 см. Дигитален печат (Digital print), пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен печат Fine Art Paper High Color Contrast 240 g/m², 50% памук. Полутвърда корица от картон Fabriano 5, 300 g/m², с ръчно рязане, биговане, сгъване и щанцоване. Ръчно номерирана, датирана и сигнирана.

Фиг. 5а и 5b. Регина Далкалъчева, арт книги от серията „KryptoGraphics – ТриЪгълни / ТриЛистови / ТриСтиишия“, 2020–2023. Неконвенционални пространствени форми и производни формати, произтичащи от квадрат с формат 30 x 30 см; пигментни мастила, специализирана хартия за артистичен печат „Platinum Matt“ 280 g/m², цветен паус; ръчно книговеждане, концево скрепване на книжните тела, съставени от вложки.

Фиг. 6. Регина Далкалъчева, арт книга в ограничен авторски тираж с неконвенционална пространствена форма и материалност „Призоваване на океана“, 2024. Формат 39 x 27 см; дигитално трансформирани рисунки с молив; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху мелинекс (270 g/m²), корица от прозрачна PVC плака (300 g/m²). Ръчно книговеждане, концево шиене и скрепване на книжното тяло и корицата. Осъществена в ограничен (лимитиран) авторски тираж от 15 екземпляра, всеки от които е ръчно сигниран, номериран и датиран от художничката.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Този тип издания представляват ограничени, бутикови или авторски тиражи (нерядко върху ръчна, отлята от самия автор хартия). Прави впечатление, че техните автори често напълно се отказват или слабо се интересуват от възможностите на книжното тяло като пространствена форма (например представят серия ръчно тиражирани графики, вдъхновени от литературни текстове, под формата, да речем, на колекция в папка, лишена от характеристиките на книжно тяло, а често и от текстова част), докато за преподаването в специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“ пластиката на книжното тяло е сама по себе си предпоставка за уникална форма на общуване с публиката (Dalkalacheva 2019).
- ² Например Греди Асса, Кольо Карамфилов, Елена Панайотова, Атанас Гаджев, Стефан Божков, Иван Газдов и др.
- ³ Например изложбата „Българска арткнига“, чийто каталог (Българска арткнига / Bulgarian Artbook 1997) представя творби на художници като Надежда Олег Ляхова, Явора Петрова, Тихомир Манолов, Милко Павлов, Аделина Попнеделева, Лъчезар Бояджиев, Правдолюб Иванов, Нина Ковачева, Даниела Сергиева и др. и включва текстове от Ярослав Бубнова и Ирина Баткова.
- ⁴ Даниела Олег Ляхова представя експериментална пластична книжна конструкция, създадена през 2000 г., в каталога „Награди за съвременно българско изкуство 2008“. Творбата е заявена като „книга – обект“ и е близка по дух на деформираните типографски книжни обекти на Марсел Бросар. Към жанра на арт книгата може да бъдат отнесени и произведенията на Капка Кънева (също описани като книги – обекти) и донякъде инсталацията „Свидетелства“ от Константин Денев, включени в същата каталожна селекция (Musakova et al. 2009). Като книги – обекти дефинира свои разработки и изявяващата се активно в сферата на съвременното изкуство извън пределите на страната Нина Ковачева.
- ⁵ За повече вж. КЪНЕВА, К., 2014. *Играта като книга*. София, 155–171.
- ⁶ Днес „Книга, илюстрация, печатна графика“.
- ⁷ До този момент, насърчени от преподавателския екип, към който вече се числи и Далкалъчева, студенти създават хибридни книжни форми, неназовани изрично като арт книги, но в голяма степен вписващи се в и отговарящи на характеристиките на жанра. Такъв пример е дипломната работа на Севда Потурлян от 1997 г. Авторската книга – обект „Когато Господ ходеше по земята“ представлява интерпретация на сборник с фолклорни легенди от Албена Георгиева. Илюстрациите са изградени от парчета непредена вълна, ръчна бродерия и везба с конци върху впоследствие опънато върху по-твърда основа платно. Уникалното, реализирано в един екземпляр книжно тяло се съхранява в обковано ковчеже от дърво. Впоследствие фотокопирана версия на творбата е публикувана и тиражно разпространена.
- ⁸ „Приказка за палавото скакалче“ е вписана в Почетния списък на IBVY за 1994 г. и получава приза за най-добро издание за деца на Министерството на културата на България за 1996 г.
- ⁹ Подобен изобразителен подход донякъде се забелязва в ранните творби на илюстратори като Ада Митрани, но не и по отношение на цветността на изображенията, която при Далкалъчева е повишена.
- ¹⁰ По-късно ще открием следи от този подход в дигитално генерираните „КриптоГрафики“ към арт книжните серии „ТриЪгълни / ТриЛистови / ТриСТИШИЯ“.

- ¹¹ За повече виж КЪНЕВА, К. 2007. За тенденциите в развитието на съвременната българска илюстрация за деца. *AEOLUS/EOЛ: Journal on South-East European Literature for Children*. София.
- ¹² В голяма степен интуитивно споделяни и от проф. Владислав Паскалев, ръководител на специалност „Книга и печатна графика“ в периода 1984–2003 г.
- ¹³ През 2018 г. тя става почетен член и член на GEDOK – мюнхенската секция на свободното сдружение на германски и австрийски художници – и на GEDOK-тус и участва в техни творчески проекти.
- ¹⁴ Например творчеството на визуални артисти като Невил Броуди.
- ¹⁵ Може би най-основополагащото от тях е „Експерименти между две корици“ на Светла Петкова по повод участието на Далкалъчева в изложбата „Арт книги / 2013 – алтернативен поглед върху изкуството на книгата“, организирана в Мюнхен от секцията на свободното сдружение на германски и австрийски художници GEDOK.
- ¹⁶ В този период значимо влияние върху начина, по който Далкалъчева осмисля и възприема работата си, оказват познанството и идейната ѝ близост с немския колекционер на арт книги Райнхарт Грюнер, както и впечатлението ѝ от творбите на артисти като Екланд Гьотц и Делио Дженаи.
- ¹⁷ Осъзнаването на този факт създава у възприемачия неочаквано болезнено и смущаващо усещане, което бих могла да сравня с емоционалния отклик, предизвикван от книжните арт инсталации на Матей Крен, посветени на Холокоста.
- ¹⁸ Проектите на Далкалъчева възникват спонтанно и са резултат от независима творческа дейност, но сериите „Светият Убрус“, „КриптоГрафики“ и „Призоваване на океана / Лотреамон“ биват, в процеса на работа, премирани и подкрепени от Kulturreferat der Landeshauptstadt München (Мюнхен) с творческа стипендия и престой по програмата Artist in Residence. Резултат от тези арт сесии са сериите арт книги, доразвиващи заявените от авторката теми.
- ¹⁹ Уместно е да отбележим, че в серията „Светият Убрус“ и особено в интерпретацията ѝ в графиките и арт книгите от серията *Blazon ANTI-Blazon* графичният принцип на взаимно проникване между текстовото съдържание и изобразеното е качествено различен от младежкия подход на Далкалъчева към типографията в „Непослуш 13“, но и от този в по-късната серия „КриптоГрафики“.
- ²⁰ През 2019 г. Далкалъчева, в партньорство със Снежина Бисерова, е съорганизатор на две мащабни изложби на арт книги. В рамките на проекта „Графични трансформации“, чийто ръководител е Бисерова, галериите „Сан Стефано“ и „Етюд“ представят селекции творби на преподаватели и студенти от Националната художествена академия и Софийския университет.
- ²¹ Като например Снежина Бисерова и Буян Филчев – преподаватели в Софийския университет.
- ²² Като Мария Налбантова, Александра Димитрова и Мария Стоева – преподавателки в НУИИ „Илия Петров“.
- ²³ Творческа група, основана от Виктория Стайкова, Мила Янева-Табакова, Велиана Иванова (възпитанички на катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“) и Андреа Попйорданова. ТиРе отправя отворени покани за тематични инициативи или привлича и представя по свой избор автори на проекти в сферата на арт книгата, сред които Борис Праматаров, Стефани Неделчева, Мирела Белчева, Николай Петрусенко, Албена Лимони и мн. др., голяма част от които също представители на специалността.
- ²⁴ В момента главен асистент в катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ в НХА.

- ²⁵ През 2025 г. бяха реализирани общи изложби на успешно дипломирани бакалаври и магистри от випуск 2024 г. в Добрич и Русе.
- ²⁶ За повече виж: *Книга, илюстрация, печатна графика: 100 години в НХА*, 2023. София: НХА.

ЛИТЕРАТУРА

- ДАЛКАЛЪЧЕВА, Р., 2023. *Изложба „Blazon ANTI-Blazon“* – авторска концептуална обосновка.
- ДАЛКАЛЪЧЕВА, Р., 2025. Арт книгата като жанр в съвременното визуално изкуство – дефиниция и основни направления. *Издател*, год. XXVI, кн. 2, 19–32. ISSN 1310-4624.
- ДАЛКАЛЪЧЕВА, Р., *Програма на учебната дисциплина „Арт книга“ в магистърска програма „Илюстрация“ на специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“ в Изящния факултет на Националната художествена академия*. Приета с решение на АС на НХА, с протокол № 27 от 10.10.2019 г. и с решение на ФС при ФИИ, с протокол № 8 от 28.06.2019 г.
- ДИМИТРОВА, Л., 2024. Изложбата „POST SCRIPTUM / P.S.“ на Регина Далкалъчева в галерия „Алма Матер“, София. *Визуални изследвания*, год. 8, № 1, 29–33. ISSN 2603-381X; ISSN 2535-101X.
- ДОНЕВСКА, Б., БАЛЧЕВА-БОЖКОВА, М. (съст.), 2023. В: *Книга, илюстрация, печатна графика, 100 години в НХА*. София: Национална художествена академия. ISBN 978-954-2988-80-9.
- МУСАКОВА, Е., КРЪСТЕВ, Ц., ЧАКАЛОВ, В., ГРОЗДАНОВ, Д., 2009. *Награди за съвременно българско изкуство 2008*. София: Галерия „Витоша“. ISBN 978-954-91822-4-8.
- НИКОЛОВА, С., 2024. Призоваване на океана / Лотреамон. Самостоятелна изложба на доц. д-р Регина Далкалъчева в галерия Аросита. *Изкуство и критика*. № 1, 66–70. ISSN 2738-7275.
- LIPPARD, L. R., 1977. The Artist's Book Goes Public. *Art in America*, vol. 65, № 1. ISSN 0004-3214.
- THURMANN-JAJES, A., VÖGTLE, S. (ed.), 2010. *Manual for artists' publications (MAP). Cataloging rules, definitions, and Description*. Bremen, Ljubljana. Chatou: Research Centre for Artists' Publications at the Weserburg, Museum of Modern Art. ISBN 978-3-928761-82-6.

REFERENCES

- DALKALACHEVA, R., 2025. Art knjigata kato zhanr v savremennoto vizualno izkustvo – definitisia i osnovni napravlenia, Sofia. *Izdatel*, god. XXVI, kn. 2, 19–32. ISSN 1310-4624.
- DALKALACHEVA, R., 2023. *Izlozhba „Blazon ANTI-Blazon“* – artists' conceptual statement.
- DALKALACHEVA, R., *Programa na uchebnata distsiplina „Art knjiga“ v magistarska programa „Ilyustratsia“ na spetsialnost „Kniga, ilyustratsia, pechatna grafika“ v Izyashtnia fakultet na Natsionalnata hudozhestvena akademia*. Accepted by AU of NAA, with protokol № 27 from 10.10.2019 and by decision of FU of FFA, with protokol № 8 ot 28.06.2019 g.

DIMITROVA, L., 2024. Izlozhbata „POST SCRIPTUM / P.S.“ na Regina Dalkalacheva v galeria „Alma Mater“, Sofia. *Vizualni izsledvania*, god. 8, № 1, 29–33. ISSN 2603-381X; ISSN 2535-101X.

DONEVSKA, B., BALCHEVA-BOZHKOVA, M. (comp.) 2023. V: *Kniqa, ilyustratsia, pechatna grafika, 100 godini v NHA*. Sofia: Natsionalna hudozhestvena akademia. ISBN 978-954-2988-80-9.

MUSAKOVA, E., KRASTEV, Ts., CHAKALOV, V., GROZDANOV, D., 2009. *Nagradi za savremenno balgarsko izkustvo 2008*. Sofia: Galeria „Vitosha“. ISBN 978-954-91822-4-8.

NIKOLOVA, S., 2024. Prizovavane na okeana / Lotreamon. Samostoyatelna izlozhba na dots. d-r Regina Dalkalacheva v galeria Arosita. *Izkustvo i kritika*. № 1, 66–70. ISSN 2738-7275.

THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING IN ART BOOK IN BULGARIA. DEPICTIVE, SPATIAL AND CONSTRUCTIVE APPROACH IN REGINA DALKALACHEVA'S ART AS A CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING ART BOOK AS A SUBJECT

Abstract: *The publication follows the stages of development of the “Art Book” academic discipline as a key to the teaching methodology in “Book, Illustration, Printed Graphics” Department of the National Academy of Art. A parallel is drawn between the personal artistic achievement of Regina Dalkalacheva and the evolution of understanding art book at an academic level – both as a creative direction in the field of independent book publications, and as philosophy, as a social and cultural phenomenon. Through comparative and morphological analysis of Dalkalacheva's iconic works the process of constituting the art book genre as a specific and highly creative artistic act, both to herself and to the Bulgarian book art, is illustrated.*

Keywords: *Artist's Book; Object Book; Limited Edition; Illustration; Digital Graphics; Teaching Methodology*

Assoc. Prof. Kapka Kaneva, PhD
National Academy of Art
1 Shipka Street
1000 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0009-0002-3830-9006
E-mail: k.kaneva@nha.bg